

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, June 2018, 22 (1): 435-466

Nehrî Ahmed Dîvânçesi'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Formal and Contextual Features of Nahrî Aḥmad's Dîwānçe

Abdülmecit İslamoğlu

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
Associate Professor, Ankara Univ, Faculty of Divinity, Dept of Turkish-Islamic Literature

Ankara, Turkey

aislam@divinity.ankara.edu.tr

orcid.org/0000-0002-3753-3690

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 20 Mart/March 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 08 Haziran/June 2018

Yayın Tarihi / Published: 15 Haziran/June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Cilt / Volume: 22 **Sayı – Issue:** 1 **Sayfa / Pages:** 435-466

Atıf/Cite as: İslamoğlu, Abdülmecit. “Nehrî Ahmed Dîvânçesi'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri = Formal and Contextual Features of Nahrî Aḥmad's Dîwānçe”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 22/1 (Haziran-June 2018): 435-466.
<https://doi.org/10.18505/cuid.408176>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/cuid>

Copyright © Published by Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

Nehrî Ahmed Dîvânçesi'nin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Öz: Suyolcuzâde Nehrî Ahmed (ö. 1182/1768-1769), Kâdiriyye'nin İsmâil Rûmî şubesine mensup olup Tekirdağ Kâdiriyye Dergâhı'nda irşat vazifesini yürütmüş bir mutasavvıftır. Nehrî sûfî kimliğinin yanında; Dîvân edebiyatının nazarî ve estetik esaslarını bilen bir şairdir. Nehrî'nin şiirlerini muhtevî *Dîvânçe*'sinin ulaşabildiğimiz yegâne nüshası Vatikan Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 235'te kayıtlıdır. Bu nüshada Nehrî'ye ait kırk beş Türkçe, on iki Arapça ve üç Farsça şiir bulunmaktadır. Bu makalede hayatı ve şiirleri üzerinde, tespitlerimize göre herhangi bir çalışma yapılmamış olan Nehrî'nin *Dîvânçe*'sinde yer alan şiirlerin Şekil ve muhteva özelliklerinin, seçilen örnek beyitler ışığında ortaya konulması amaçlanmıştır. Şiirler, nazım Şekilleri ve yazıldıkları dil bakımından bir sınıflandırmaya tâbi tutulmuş; beyit sayısı, aruz kalıbı, Şekli, türü ve muhtevası itibarıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışma, Kâdiriyye erkânını benimsemiş bir mutasavvıf şair olan Nehrî Ahmed'in; yaşadığı yörede ve dönemdeki dinî-tasavvufî düşünce hakkında fikir vermesi, şairin şiir ve düşünce dünyasının teşekkülünde büyük etkisi olan Niyâzî-i Mısrî başta olmak üzere diğer şahısları belirlemesi, ilişki içerisinde bulunduğu çağdaş sûfîleri/şahısları tanıtmaya, XVIII. yüzyıldaki edebî-tasavvufî terminolojinin tespitine katkı sağlama açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Suyolcuzâde Nehrî Ahmed, Dîvânçe, Şiir, Tasavvuf, Kâdiriyye.

Formal and Contextual Features of Nahrî Ağmad's Dîvânçe

Abstract: Suyolcu-zâde Nahrî Ağmad (d.1182/1768-1769) was an important sûfî poet being a member of Ismâ'îl Rûmî branch, the sect of Qâdiriyya. He carried out the duty of spiritual and ethical guidance at Qâdiriyya Lodge in Tekirdağ. Besides his sûfî character, he was a poet having an extensive knowledge about the theoretical and aesthetical bases of Dîvân literature. The only original copy of Nahrî's Dîvânçe including his poems registered in the Vatican Library, Turkish Manuscripts, nr. 235. There are forty-five Turkish, twelve Arabic and three Persian poems by Nahrî in this copy. The goal of this article is to present the formal and contextual features of Nahrî's poems in Dîvânçe in the light of the analysis on some poems that we chose. Any study was not found about the poet's life and poems in the literature review we made. In this study, poems are classified according to the verse form and the language, and the number of couplets, type of prosody, form, style and content of the chosen poems are evaluated accordingly. This study has importance in terms of providing insight about the Religious-Sûfistic belief in the region and period of Nahrî Ağmad who was a sûfî poet and a member of Qâdiriyya sect. In addition, the study gives information about many important influencers of the period, particularly Niyâzî-i Mısrî and inform the readers about these influencers' and sûfîs' effects on Nahrî's poems and ideas. The study also makes contribution to determining literary-sûfistic terminology of 18th century.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Suyolcuzâde Nahrî Ağmad, Dîvânçe, Poetry, Sufism, Qâdiriyya.

SUMMARY

Suyolcu-zâde Nahrî Aḥmad (d.1182/1768-1769) was a member of Qādiriyya Dervish Convent in Tekirdağ where he was born. He became the head sheikh of this convent following his father Sheikh Muḥammad Efendi and worked for the convent in several ways. Nahrî Aḥmad moved back to his hometown in 1182/1768-1769 after completing his Hajj duty and died soon after that. Nahrî had two works according to *Oṣmanlı Müellifleri (Ottoman Authors)* and it is stated that the first one of these two works is about “unity of existence”. It should be mentioned that we haven't found a copy of this work yet. The other work of Nahrî is his *Dîwânçe*, which includes his poems. The only copy of this significant work is registered in Vatican Library, Turkish Manuscripts, nr. 235. In this study, we had the chance to determine a third work of Nahrî which has never been mentioned in the related literature. This third work that we determined is based on the information in an Arabic poem on the page 21a of the poet's *Dîwânçe*. This book that we determined is an interpretation book completed in 1166/1752-53 but Nahrî Aḥmad didn't mention the name of the work.

Nahrî Aḥmad was a spiritual guide and sufi, and he was assigned to the duty of showing the true path in dervish lodge following his madrassa education, learning Qādiriyya lodge's morals and methods and completing his “spiritual journey”. Besides these, he was a significant poet who could write poems in Arabic, Persian and Turkish languages and he was literary competent who knew the theoretical and aesthetic rules of *Dîwân* literature and used these features professionally in his works. When Nahrî's poems are analyzed, it can be seen that he adopted the understanding of existence, knowledge and belief based on Islamic Sufism. Besides, it can be seen that he internalized the significant Religious-Sufi Turkish literature figures including especially Yūnus Emre.

In the copy of his *Dîwânçe*, registered in Vatican Library, there are forty-five Turkish, twelve Arabic and three Persian poems. There are two other poems that weren't written by Nahrî in the same work. These poems were written by a poet with penname of 'Ārif in the period when Nahrî's son Muḥammad Muṣlih al-Dīn was the head sheikh in the same Dervish convent. These historical poems are significant as they describe the re-building of ruined Tekirdağ Qādiriyya convent after Nahrî's period.

The goal of this article is to present the formal and contextual features of poems in *Nahrî's Dîwânçe* on the basis of chosen poems. As far as we could determine, there is no other study on Nahrî's works. *Nahrî's Dîwânçe* wasn't a kind of rearranged work of collected poems. Therefore, we classified the poems in terms of the form and language and evaluated the number of couplets, aruz prosody, shape, type and content. Poems of Nahrî in *Dîwânçe* in terms of verse style are: Four Turkish, three Arabic, one Persian ode, one Turkish compounded stanza, seventeen Turkish, nine Arabic and one Persian major stanza, three Turkish five-line stanzas, two Turkish pentastichs, eighteen Turkish and one Persian lyric.

Nahrî Aḥmad wrote five-line stanzas for three of Niyāzî-i Mişri's lyrics and one of Bāqî's lyrics. He wrote parallel poems about one pentastich, one lyric and one other poem written in

a specific style of blank verse of Niyāzī-i Mişri. Besides, there is also an original poem that is quite unique in the work. Nahrî wrote five couplets before each verse in Niyāzī-i Mişri's ode which resulted in the creation of a common ode.

Poems in *Dīwānçe* are contextually religious-Sufi based. 'Abd al-Qādir al-Jīlānī, Ismā'īl Rūmī who was the founder of the order of Rūmiyya branch and other sheikhs of Qādiriyya dervish order are the main names mentioned in the poems. One other significant point in Nahrî's poems is that he had a deep love and respect for Niyāzī-i Mişri. There are praises, quintets and parallel poems about Mişri in *Dīwānçe* which shows Niyāzī-i Mişri's effect on his work. This effect is so great that it covered not only the content but also there are the signs of the effect in terms of metaphoric language, words and verses. It can be said that 'Abd al-Qādir al-Jīlānī and Niyāzī-i Mişri, a member of Khalwatī order, were two significant names that surrounded the mental world of Nahrî, located in the texture of his poems and gave characteristic features to his works.

There is a great number of historical poems in *Nahrî's Dīwānçe*. He wrote twenty-six historical verses about various historical issues such as birth and death, construction of mosque, dervish monastery, zawiya, pavilion, repairing of mansion, renovation of dervish convent, enthronement of Sultan and appointment of Grand Vizier. Also, there are some other important parts in *Nahrî's Dīwānçe* such as invocation, praise and self-adulation.

Although there are not many poems in the previously mentioned copy in Vatican Library, there are various names mentioned in these poems. When these poems are analyzed, it can be seen that there are the names of some prophets, some companions of Prophet Muḥammad such as 'Alī, Ja'far al-Sādiq, some Persian legendary characters such as Afrāsiyāb, Rustem and Anūshirwān, some Sufi names such as Maṣṣūr al-Hallaj, Jalāl al-Dīn Rūmī, Shams al-Dīn of Tabriz, Ḥācī Bektash Velī, Ibn al-'Arabī and Bāyazīd al-Biṣṭāmī, philosopher Galen and famous love heroes Laylā and Majnūn. That is to say, the poet has a rich world of references. On the other hand, there are the names of some works mentioned in *Dīwānçe*. Epistle of Niyāzī-i Mişri named *Devre-i 'Arshīyya*, and Ibn al-'Arabī's *al-Futūḥāt al-Makkiyya* are the other names mentioned in the work. Name of the places included in Nahrî's poems are: Aden, Aqmescit, Baghdad, Baghcesaray, Baḥḥā, Balkh, Dimashq, Hījāz, Iraq, Iran, Cairo, Ken'an, Karbalā, Qilburun, Crimea, Kirmān, Egypt, Nemce, Rūm, Sanaa, Shām, Yemen.

This study has importance in terms of providing insight about the religious-sūfi belief in the region and period of Nahrî Aḥmad who was a sūfi poet and a member of Qādiriyya sect. In addition, the study gives information about many important influencers of the period, particularly Niyāzī-i Mişri. Moreover, it informs the readers about these influencers' and sūfis' effects on Nahrî's poems and ideas. The study also makes contribution to determining literary-sūfistic terminology of 18th century.

GİRİŞ: HAYATI, ESERLERİ VE ŞAİRLİĞİ

Suyolcuzâde Nehrî Ahmed, Kâdiriyye meşâyihinden olup Tekirdağlıdır. Babası Şeyh Mehemed Efendi'den sonra Tekirdağ Kâdiriyye Dergâhı'na post-nişîn olmuş, Dergâh'a maddi ve manevi çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Nehrî Ahmed, hac ibadetini ifa edip memleketine döndükten kısa bir süre sonra, 1182/1768-1769'da vefat etmiştir.¹

*Osmanlı Müellifleri'*nde Nehrî'nin iki eseri olduğu kaydedilmiştir. Bunlardan ilki “vahdet-i vücûddan bâhis bir eser” olarak tanımlanmıştır.² Bu eserin, henüz bir nüshasını tespit edemediğimizi belirtmemiz gerekir. Nehrî'nin diğer eseri, şiirlerini muhtevi dîvânçesidir. *Dîvânçe*³'nin ulaşabildiğimiz yegâne nüshası Vatikan Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 235'te kayıtlıdır. Nehrî'nin kaynaklarda adı geçmeyen, *Dîvânçe*'sinin 21a sayfasında bulunan Arapça bir kıt'a-i kebîrede konu edildiği, üçüncü bir eserini daha tespit etmiş bulunmaktayız. Bu eser Nehrî Ahmed'in 1166/1752-53'te tamamladığı bir tefsir kitabıdır.

Makalemizin esas konusunu teşkil eden *Nehrî Ahmed Dîvânçesi*'nde kırk beş Türkçe,⁴ on iki Arapça ve üç Farsça şiir bulunmaktadır. Elimizde bulunan nüshada,⁵ Nehrî'ye ait olmayan iki şiir daha bulunmaktadır. Bu şiirler Nehrî'nin oğlu Mehemed Muslihuddîn'in tekkede post-nişîn olduğu dönemde Ârif mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır.

Nehrî Ahmed, medrese eğitimi görmüş, Kâdiriyye'nin âdâb ve erkânını öğrenmiş, seyr ü sülûkunu tamamlayarak tekkede irşâdla görevlendirilmiş bir mürsid, bir mutasavvıftır. Bununla birlikte o; Arapça, Farsça ve Türkçeyi bu dillerde şiir yazabilecek kadar iyi bilen bir

¹ Suyolcuzâde Nehrî Ahmed'in hayatı hakkında daha geniş bilgi için bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1333), 1: 179; Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî*, haz. Mustafa S. Kaçalın (İstanbul: Âsitâne Yayınları, 1992), 901-913. beyitler.

² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1: 179.

³ Nehrî Ahmed'in *Dîvânçe*'sinde yer alan Türkçe şiirlerinin transkripsiyonlu metni tarafımızca hazırlanarak yayımlanmıştır. Bk. Abdülmecit İslamoğlu, “Suyolcu-zâde Nehrî Ahmed'in Türkçe Şiirleri”, *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-Karşılaştırmalı Dini Araştırmalar* 12/27 (Fall 2017): 195-253.

⁴ Bunlar içerisinde 35a'da yer alan şiir, Türkçe-Arapça müemmma bir kıt'a-i kebîredir.

⁵ Vatikan Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 235'te kayıtlı bu eserin, müellif hattı olması ihtimal dâhilindedir. Bu konu ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Eserin 30b sayfasında metnin hemen yanında “Şâ'iriñ kendi hıaḫḫı” notu düşülmüştür. Elimizdeki nüshada, bu bilgiyi teyid edecek bir ferâğ kaydı bulunmamaktadır. Bununla beraber 21a sayfasında yer alan Arapça bir kıt'a-i kebîrede Nehrî, yazdığı tefsir kitabını okuyanlardan dua isterken, “لنامقه النهرى” ifadesini kullanmıştır. Arapçada “nâmıḫ” kelimesi “güzel bir yazı ile yazan” anlamına geldiğinden, Nehrî'nin hüsn-i hatta sahip olduğunu söyleyebiliriz. Burada mevcut nüshanın, özellikle bazı sayfalarının güzel bir yazı ile yazılması, eserin Nehrî'nin kendi el yazısı ile yazıldığı kanaatini güçlendirmektedir. (18a ve 18b'de yer alan Ârif mahlaslı şaire ait iki şiirin, yazı karakterinin farklılığından dolayı başka bir şahıs tarafından istinsâh edildiğini düşünüyoruz.) Hâsılı, elimizdeki nüshanın muhtemelen müellif hattı olduğu; ancak bu konuda -şimdilik- kesin bir şey söylemenin de mümkün olmadığı ortadadır.

şair, Dîvân edebiyatının nazârî ve estetik esaslarına vâkîf ve bunları şiirlerinde ustalıkla kullanan bir edîbdir.

Nehrî'nin şiirleri incelendiğinde, müntesibi bulunduğu tasavvuf yolunun dayandığı varlık, bilgi ve değer anlayışını özümsediği; bunun yanında başta Yûnus Emre olmak üzere, dinî-tasavvufî Türk edebiyatının önemli isimlerini okuduğu/içselleştirdiği anlaşılacaktır. Niyâzî-i Mısrî'nin Yûnus'un izinde yürüdüğünü "Niyâzî'nün dilinden Yûnus durur söyleyen" diyerek ifade ettiği gibi Nehrî de Yûnus Emre'nin

İy âşikân iy âşikân ışk mezhebi dîndür bana

Gördi gözüm dost yüzini yas kamu düğündür bana⁶

şeklinde dile getirdiği "aşk mezhebi"ne mensubiyetini on yıllar sonra, aynı coşku ve aynı vurguyla şöyle belirtir:

Evvel âhir bâtın u zâhir heme 'aşk gördüğüm

Mezheb-i 'aşk içre hem-râh-ı İmâm-ı Ca'ferem (24a-K/27)⁷

Şiirlerinde Abdülkâdir-i Geylânî başta olmak üzere, Kâdiriyye yolunun büyüklerinden sıklıkla bahsetmekle beraber, Nehrî'nin Dîvânçe'sindeki başat karakter Halvetiyye'nin Mısrîyye kolunun kurucusu Niyâzî-i Mısrî'dir. Nehrî, tam anlamıyla bir Mısrî hayranı ve muhibbidir:

Tabîb-i derd-i 'aşkdır sine-i mecrûh bulur dermân

Nazar itse dilâ dâru's-şifâdır Hâzret-i Mısrî (40b-K/5)

Ḳamu aḳtâb u evtâda taşarrufda müsellemdir

Celis-i taht-ı gâvsiyyet-fezâdır Hâzret-i Mısrî (40b-K/9)

Mısrî'nin Nehrî üzerindeki etkisi, muhteva sınırlarını aşmış, kullanılan metaforik dilde, kelime ve mazmunlarda da kendisini göstermiştir. Şairin, Mısrî'ye yazmış olduğu medhiyelerin yanında tahmîs ve nazîreleri, bu durumun açık örnekleridir.

Bir mutasavvîf şair olan Nehrî'nin şiirlerinde, şairliğin olmazsa olmazı olan fahriyeler, şiirine ve şairliğine dair ipuçları vermesi açısından önem arz etmektedir. Nehrî'ye göre onun şiirleri, asla hayâl gücüne dayanan asılsız hikâyeler olarak görülemez. Onun gerçekleri anlama

⁶ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı-Tenkitli Metin* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005), 24. Yûnus Emre muakkiplerinden biri olan Vâhib Ümmî ise benzer bir şekilde; sevgiyi, muhabbeti merkeze alan, hakikat, sır ve marifet temelinde yükselen bir mezhepten bahseder ve buna "ma'nâ yüzü mezhebi" der:

Ma'nâ yüzü mezhebini hiç bilmezsin delisin sen

Usturayla kazıyaydım uşak gibi kaşın senin Bk. Abdülmecit İslamoğlu, *Vâhib Ümmî Dîvânı'nun Dinî ve Tasavvufî Tahlili* (Ankara: İlâhiyât, 2013), 116.

⁷ Beyitlerden sonra parantez içerisinde verdiğimiz rakamlardan ilki şiirin geçtiği varak numarasına, kısa çizgiden sonra verilen harf şiirin nazım şekline (K: Kasîde, Tb: Tercî-i bend, Kk: Kıt'a-i kebîre, T: Tahmîs, M: Muhammes, G: Gazel), eğik çizgiden sonraki rakam ise beyit/bend numarasına işaret etmektedir.

hususundaki güçlü sezilerini/irfanını anlayabilmek için hakikat kapısından ayrılmamak gerekir. Şiirinin kıymetini bilmeyen ve onu boş sözler olarak görenleri Ebû Cehil'e benzeten şair, bu tür insanlara karşı, en iyi şair söyleyenin kendisi olduğunu ifade eder:

Kaşr-ı 'irfânımı derbân-ı haqîkat derk ider

Nazım efsâne gören Bū Cehl'e merd-i eş'arem (23b-K/18)

Şiir vadisindeki üstünlük ve erdemlerini dile getirdiği bir başka beyitte ise Nehrî, nazîre yazmadaki eşsizliğini vurgular ve bu vadede yazdığı şiirleri, "dürr-i bî-hemtâ: eşî-benzeri olmayan inci" olarak tarif eder:

Semt-i tanzîr-i nazımdan eylesem fetḥ-i dehân

Nehriyâ eşdâf-ı dilden dürr-i bî-hemtâ biter (14b-G/6)

Kendisini Kevser Havuzu'na benzeten şair, dilinden dökülen şiirleri ise, irfan ehlinin kana kana içeceği; su, mey, süt ve bala benzetir:

Âb u mey şîr engübîn oldı zebânımdan revân

Nüş iden erbâb-ı 'irfâna çü havz-ı Kevserem (23b-K/12)

Dîvânçe'de 24a'da yer alan "sözüm" redifli gazel, Nehrî'nin söz söyleme/şiir yazmadaki maharet ve ustalığını ifade eden fahriye niteliğinde kaleme alınmış bir manzumudur. Kendisini "mehd-i belâgat" olarak tanımlayan şair; şiirinin inci, cevher misali kıymetli sözlerden oluştuğunu söyler. O, sırlar hazinesi mesabesindeki şiirlerini bülbüller misali güzel bir eda ile duyurmaktadır. Nehrî kendisini, şiirin üstatları olan şairlerle aynı düzeyde görür. Buna göre o, Örfî-i Şîrâzî'nin üslubunda şiirler yazan; manzumelerinde Sâib-i Tebrizî gibi özel semboller, ince manalar ve zarif sözler kullanan, sanki bir Hâfız-ı Şîrâzî'dir:

Güftâr-ı rûḥ-bahşâ çü mehd-i belâgatım

Ṭab'-ı Mesîḥle bâl ü pervâzdr sözüm

Dîvân-ı nazma dürr ü cevâhir nişâr eyle

Uḳde-küşâ-yı gencîne-i râzdr sözüm

Ruḥsâr-ı gül-'izâra Hüseyinî perdede

Her dem nevâ-yı bülbül-i demsâzdr sözüm

Remz-i nikât-ı Şâ'ib ü 'Urfî edâ ile

Güyâ zebân-ı Hâfız-ı Şîrâz'dır sözüm (24a-G/2-5)

Suyolcuzâde Nehrî Ahmed'in hayatı ve şairliğine dair yaptığımız bu genel değerlendirmelerden sonra Dîvânçe'sinde yer alan Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerin şekil ve muhteva açısından incelenmesine geçebiliriz. Nehrî Dîvânçesi, mürettep bir dîvân özelliği göstermemektedir. Bu itibarla Dîvânçe'de yer alan şiirler makalemizde, nazım şekilleri ve yazıldıkları dil itibarıyla bir sınıflandırmaya tâbi tutulacak; beyit sayısı, aruz kalıbı, şekli, türü ve muhtevası itibarıyla ele alınacaktır:

1. KASİDELERİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Elimizdeki nüshada Nehrî'nin 4 Türkçe, 3 Arapça ve 1 Farsça kasidesi bulunmaktadır.

1.1. Türkçe Kasîdeler

1.1.1. Kasîde (23b-24a)

Yirmi sekiz beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kasîdedir. Nehrî'nin beşerî vasıflarından, nefsanî arzularından sıyrılarak cem' makâmında yazmış olduğu bir manzumedir:

Zât u esmâ vü şîfâtımdan bulup küllî fenâ

Rûḥ-ı Ḥaḳ'dan nefḥa-i şûr ile ḥâlâ maḥşerem (23b-K/9)

"Kâbe kavseyn" ü "ev ednâ"da bulup maḥv-ı şîfât

"Şemme vechu'llâh" miḥrâbında pîr-i perverem (23b-K/23)

Zât-ı baht envârı yandırdı be-küllî varlığım

Mâ-verâ-yı remz-i "mâ-evḥâ" da sırr-ı serverem (23b-K/24)

İlâhî aşka düşen mutasavvıfımız, kimi zaman "Müsâ-yı medhûş-ı ser", kimi zaman "İsâ-yı güyâ sükker" olmuş, bazen âb-ı hayâtın içinden geçip gittiği Hızır, kimi zaman ise ülkeler feth eden İskender olmuştur. İbnü'l-Arabî'nin öğrencisi olduğunu söyleyen şairin gönlünden ilm-i ledün denizi coşup taşmaktadır. Kâinatın kendisinde dürüldüğü küçük bir âlem olan Nehrî, kevn ü fesâdın cevheri, "aşl-ı ḥayvân u nebât u ma'den-i sîm ü zer"dir.

İnsan olarak taşıdığı sıfatlardan ve huylardan uzaklaşarak istiğrak hâline erişen Nehrî, benlik bilincini terk etmiş ve tevhîd derecesini elde etmiştir. Bu hâl ile o, şöyle demektedir:

Cem' olup taḥte'l-livâma biñ bir esmâ nüh şîfât

Bir ayakdan yürüyüp dergâh-ı Ḥaḳḳ'a rehberem

Cümlesi benden bulsar cānib-i Ḥaḳḳ'a vuşûl

İns ü cinn içün şîrâṭ eşyâya cāy-ı ma'berem (23b-K/13-14)

Tüm bu söylediklerinden sonra Nehrî nihayet durulur. Kasîde boyunca söylediklerinin, içinde bulunduğu hâlin/aşkın bir gereği/zorlaması olduğunu söyleme ihtiyacı hisseder. Buna göre o, aşk tandırında, bir külden başka bir şey değildir:

Bunca cünbüşler kamu 'aşkıñ tekâzâsı durur

Verne men temnûr-ı 'aşkda Nehrî-i ḥâkisterem (23b-K/28)

1.1.2. Kasîde (32b-33a)

Otuz üç beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış, "devr ile" redifli bir kasîdedir. Vücûd-ı Mutlak'tan ayrılan ilâhî nûrun topraktan madene, ondan bitkiye, bitkiden hayvana, hayvandan yaratılmışların en şerefli olan insana intikal etmesini, insanın da insan-ı kâmil mertebesine yükselerek ilk zuhur ettiği asıl kaynağa dönmesini, Hakk'a vâsıl

olmasını konu alan “devir” anlayışı çerçevesinde yazılmış bir manzumedir.⁸ Nehrî, varlıkların Cenâb-ı Hak'tan gelişini ve yine O'na dönüşünü, zerreden küreye pek çok örnek vererek anlatmaktadır. Şair, mutasavvıfların çokça kullandıkları “len-terânî” âyeti; “kenz-i mahfî”, “men aref” gibi rivâyetlerin yanında, “leyse fi'd-dâr gayruhu deyyâr” şeklinde, kâinatta Cenâb-ı Hak'tan başka gerçek hiçbir varlığın olmadığı anlamına gelen bir ibareyi kullanarak söylediklerini delillendirmek ve okuyucu üzerindeki etkisini arttırmak istemiştir.

1.1.3. Kasîde (33b-34a)

Otuz üç beyitten oluşan, *Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mef'â'ilü Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kasîdedir. Aşktan ve bu yolda başa gelenlerden/katlanılanlardan bahseden bu manzume; Hz. Hüseyin ve Kerbelâ'da yaşadıklarını, Nesîmî ve Hallâc-ı Mansûr'un başına gelenleri, Kays'ı ve Leylâ'ya olan aşkını, Bâyezîd-i Bistâmî ve cübbesini, Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ'yı, Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî'yi, Hz. Ali'yi, Hz. İsa ve göğe yükselmesini, Hz. Yahya ve başını feda edişini, Hz. Zekeriyâ ve kesilerek şehîd edilmesini, Hz. Eyyûb ve başına gelenleri, Hz. Süleymân ve Belkıs'ı, Hz. Dâvûd ve güzel sesini, Hz. Mûsâ ve bir ağaçtan kendisine gelen nidâyı, Hz. Yûsuf'un kuyuya atılışını ve şâh oluşunu, Hz. Yakup'un, oğlu Hz. Yûsuf'un kokusunu alarak mutluluğa kavuşmasını, Hz. İbrahim'in ateşte yanmaktan kurtuluşunu, Hz. Nûh'un gemiyle tufandan kurtulmasını, Hz. Âdem ve yaşadıklarını ele almaktadır. Manzumenin sonuna doğru Nehrî, şeytanın iş başında olduğunu; işlerini artık bizzat değil vekilleri aracılığıyla yürüttüğünü söylemektedir. İnsana düşen ise hile ve tuzaklarıyla kendisini aldatmaya çalışan şeytana asla uymamak; saygı ve hürmet içerisinde, aşk üstadının gösterdiği yolda ilerlemektir:

Lâ-büd gerekdir âdeme İblis'e uymayup

Üstâd-ı aşkı rehber ide ihtirâm-ile (34a-K/31)

1.1.4. Kasîde (40b)

On beş beyitten oluşan, *Mef'â'ilün Mef'â'ilün Mef'â'ilün Mef'â'ilün* kalıbıyla yazılmış, “*Hâzret-i Mısrî*” redifli bir kasîdedir. Medhiye türünde yazılan bu manzume, Niyâzî-i Mısrî'nin övgüsünü konu almaktadır. Şiir, M. Şemseddîn Ulusoy'un *Gülzâr-ı Mısrî* adlı eserinde de yer almaktadır.⁹ Manzumenin dördüncü beytinde Nehrî, Mısrî'nin

Kanda bulur Hakkı inkâr eyleyen bu Mısrî'yi

Zâhir olmuşken yüzünde nûr-ı zât-ı Kibriyâ¹⁰

beytinden ilham alarak “Dimişdir kanda birler Mısrî'yi inkâr iden Hakk'ı” demiştir. Nehrî'nin bu kasîdesine eserinde yer veren Mustafa Tatcı Hoca, söz konusu mısrayı şu şekilde açıklamaktadır: “Suyolcuzâde bu mısrada hiç şüphesiz Hakk'ın tecellîsinin insan yüzünden

⁸ Devir anlayışını işleyen manzumeler hakkında geniş bilgi için bk. Mustafa Uzun, “Devriyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9: 251-253.

⁹ Mehmed Şemseddîn Ulusoy, *Gülzâr-ı Mısrî*, Mustafa Tatcı Özel Kütüphanesi, 96-97. (Bu nüshada sayfalar numaralandırılırken, varak değil sayfa sayısı esas alınmıştır.)

¹⁰ Mustafa Tatcı, *Niyâzî-i Mısrî Halvetî-Dîvân-ı İlâhiyât* (İstanbul: H Yayınları, 2015), 424.

olacağını, dolayısıyla Hazret-i Mısrî'yi inkâr etmenin Cenâb-ı Hakk'ı inkâr etmek anlamına geleceğini belirttiği gibi, 'Hakkı' kelimesini tevriye yoluyla kullanarak o sıralarda henüz vahdet-i vücûdu tam algılamayan ve bu yüzden Hazret-i Pîr'in Limni'ye ikinci defa sürülmesine sebep olan Bursalı İsmail Hakkı'dan bahseder."¹¹

On beş beyitlik kasîdenin her beytinde, Nehrî'nin Niyâzî-i Mısrî'ye ne büyük bir muhabbet beslediğini ve ona ne kadar hayran olduğunu, büyük bir coşku ve heyecan içerisinde dile getirdiği görülmektedir. Manzume, kendisini Mısrî'nin bendesi olarak tanıtan Nehrî Ahmed'in ona şu şekilde seslenmesiyle tamamlanır:

Gönül mülkini şâd eyle efendim zerre şevkiñle

Bu Nehrî bendeñe feyzîñ sezâdır Hâzret-i Mısrî (40b-K/15)

1.2. Arapça Kasîdeler

1.2.1. Kasîde (1b)

On altı beyitten oluşan, *Fe'ülün Mefâ'ilün Fe'ülün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kasîdedir. Na't türünde yazılmıştır. Nehrî şiirin ilk beyitlerinde, hakikat güneşine benzettiği Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bütün yaratılmışlar üzerinde parıldadığını, Şam ve San'â'nın onunla aydınlandığını, Hâşimî neslinden gelen, Kureyşî olan Hz. Peygamber'in Mekke'de doğduğunu belirtmiş; Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'dan övgü dolu sözlerle bahsetmiştir. Manzumenin devamında Mirac hadisesini ilgili kavramlar çerçevesinde ele alan Nehrî, Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyduğu sevgiden dolayı muhabbet gözyaşları döktüğünü söyler ve Peygamberimize salât u selâm getirir:

صلاة من الرحمن حتى سلامه

على صاحب المعراج والتاج والاسرا (1b-K/7)

1.2.2. Kasîde (5b)

On beş beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kasîdedir. Vahdet-i vücûd bakış açısıyla yazılmış tasavvufî bir şiirdir. İlâhî aşktan, Zât-ı Kibriyâ'da mahv olup her türlü maddi râbitalardan kurtulmaktan, aşk, muhabbet ve vecd hâlinden, insanın küçük bir âlem olduğundan, çeşitli remizler ve bazı âyetlere telmihlerde bulunarak bahsedilmektedir. Nehrî son beyitte, şiirin muhtevasından farklı olarak, Mehmed Muslihuddîn'in parlak bir yıldız gibi doğduğundan bahseder; dünyadaki bütün fitne ve felaketlerden Cenâb-ı Hakk'ın himâyesine ilticâ eder.

1.2.3. Kasîde (37b)

On sekiz beyitten oluşan, *Fe'ülün Mefâ'ilün Fe'ülün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kasîdedir. Nehrî Ahmed'in müntesibi bulunduğu Kâdiriyye tarikatının pîri Abdülkâdir-i Geylânî'nin övgüsünü konu alan bir medhiyedir. Onun bir aşk yıldızı gibi Bağdat'ta doğduğu, gökyüzündeki bütün yıldızlardan daha yükseklerde bulunduğu, evliyanın tümünden derecesinin yüce olduğunu dile getiren Nehrî, manzumenin sonuna doğru Geylânî'nin

¹¹ Mustafa Tatcı, *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ-Niyâzî-i Mısrî* (İstanbul: H Yayınları, 2012), 161-164.

feyzinden kendisinin de şerefyâb olması için dua etmekte; “umdetü'l-uşşâk” olarak nitelendirdiği Abdülkâdir-i Geylânî'nin ruhaniyetine selam göndermektedir:

فما دامت الايام اوصل سلامنا
الى عمدة العشاق يا قاضى الدعوى (37b-K/17)

1.3. Farsça Kasîde

Kasîde (2a)

On altı beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kasidedir. İlahî aşkı konu alan bu manzûmede şair, “turre, zülf, kâkül, mum, fânûs, deniz, tavus” gibi remizlerden faydalanarak beden ve ruh ilişkisi üzerinde durmuştur. İnsanın maddi âlemin zincirlerinden kurtulması gerektiğini, gönül ikliminin aydınlanmasının hakiki aşkı elde etmekle gerçekleşeceğini vurgulan Nehrî, Hallâc-ı Mansûr'un “ene'l-Hak” sözü yanında Leylâ ile Mecnûn hikâyesine de telmihte bulunmuştur.

2. TERCİ'-İ BENDİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Elimizdeki nüshada Nehrî'nin 1 adet Türkçe tercî'-i bendi bulunmaktadır:

Tercî'-i Bend (36a-36b)

Her biri onar beyitten oluşan üç bendden meydana gelen, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir tercî'-i benddir. Her bendin sonunda tekrarlanan vâsita beyti şu şekildedir:

Şekl-i âdem nokta-i zâtın tılısm-ı heykeli
Şerh ider bu nüsha-i âlem o metn-i mücmeli (36a-Tb/10)

Bu manzûmede, kâinâtın yaratılışı, insanın var edilmesi, akl-ı kül, vahdet-kesret, nokta sırrı, “elest” bezminde “belâ” ikrârı, insanoğlunun koca kâinatı kendisinde taşıdığı, varlığın Cenâb-ı Hakk'ın esmâ ve sıfatlarının tecellilerinden ibaret olduğu gibi tasavvufun önemli konularının, metaforlarla yüklü bir anlatım içerisinde, son derece akıcı bir üslup ile ele alındığı görülmektedir.

3. KİT'A-İ KEBİRELERİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Elimizdeki nüshada Nehrî'nin 17 Türkçe, 9 Arapça ve 1 Farsça kıt'a-i kebîresi bulunmaktadır:

3.1. Türkçe Kıt'a-i Kebîreler

3.1.1. Kıt'a-i Kebîre (3b)

Yedi beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Melâmî-meşreb, mâsivâdan yüz çevirmiş, “ölmeden önce ölme”nin sırrına erdiği ifade edilen Dervîş Mustafa/Gazi Baba isminde bir zâtın vefatını konu almaktadır. Şiirin ebced hesabıyla

yazılan son mısraı, Gazi Baba'nın ölümünün 1172/1758-59 yılında gerçekleştiğini göstermektedir.

3.1.2. Kıt'a-i Kebîre (4b)

Altı beyitten oluşan, *Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Kādirî Tekkesi'ni inşa ettiren, şehrin ileri gelenlerinden biri olan Şaban-zâde Hacı Mehmed Ağa'nın vefatı için yazılan şiirin son beyti, 1179/1765-66 yılını göstermektedir.

3.1.3. Kıt'a-i Kebîre (7a)

On beyitten oluşan, *Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Hazret-i Hâkim Efendi'nin yardımcılarıyla bir köşkün tamir edilmesini konu alan şiirde, Hâkim Efendi'nin ömrünün uzun olması, gayretlerinin boşa gitmemesi ve herkesin takdirini kazanması niyazında bulunulur. Şiirin son beyti köşkün tamir tarihini, 1168/1754-55 olarak vermektedir.

3.1.4. Kıt'a-i Kebîre (10a)

On beyitten oluşan, *Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Hâşimî soyundan, Hz. Ali'nin neslinden geldiği belirtilen Seyyid Şeyh Ahmed Kādirî'nin oğlu Abdülkâdir'in doğumu münasebetiyle yazılan şiirde, çocuğun güzelliği ve bu doğum münasebetiyle yaşanan sevinç anlatılmaktadır. Şair şiirin sonunda Cenâb-ı Hakk'a, çocuğa yüce makâmlar ihsan etmesi ve uzun ömürlü kılması için dua etmektedir. Manzumenin son beyti, Abdülkâdir'in doğum yılını 1178/1764-65 olarak vermektedir.

3.1.5. Kıt'a-i Kebîre (10a)

Yedi beyitten oluşan, *Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Kādiriyye Dergâhı ve Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1165-66) hakkında "medhiye" türünde yazılmış bir şiirdir. Âşıkların Ka'be'si olarak nitelendirilen bu dergâh; doğru yolu gösteren, gönüller açan kutlu bir mekândır. Bu yolun başı olan Abdülkâdir-i Geylânî Hazretleri ise bütün evliyanın ve aktâbın, büyüklüğünü ve kıymetini kabul ederek baş eğdikleri yüce bir zâttır.

3.1.6. Kıt'a-i Kebîre (10b)

On dört beyitten oluşan, *Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Sultan III. Mustafa'nın (1757-1774) medhi ile başlayan şiir, Kādiriyye Dergâhı'nın 1181/1767-68 yılında Sultan'ın emri ile tecdîdi için düşürülen tarih beyti ile sona ermiştir.

Manzumede bahsi geçen dergâh, İstanbul Tophâne'de yer alan İsmail Rûmî Dergâhıdır. Bu Dergâh'ın bir yangın neticesinde harap olması hadisesine, *Tuḥfe-i Rûmî*'de ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Seyyid Sırrı Ali'nin belirttiğine göre, çıkan yangında Dergâh tamamıyla yanmış ve geriye hiçbir şey kalmamıştır. Bununla birlikte Dergâh faaliyetlerine ara vermemiş, zikir ve âyînler tekkenin avlusunda icrâ edilmeye devam etmiştir. Sonunda III. Mustafa'nın emri ile Dergâh, aslına sâdık kalınarak yeniden inşa edilmiştir:

Bâ-kazâ-yı Hak olup ihrâkda dergâh muhterik

Cümle ilhāk u izāfātı ki vardı multesik

Kalmadı ehl ü 'iyāl ü zātına cāy-ı karār

Yandı kül oldı cemî-i rükni oldı hark-ı nār

'Avn-i Mevlā ile ihyāsına himmet-gİR olup

Hem rasad-bİN-i zuhūr-i 'avn-i kuds-i pİR olup

Zikr-i Hakk'ı itmeyüp terk subh u şām itti devām

Tekye havlısında 'akd-i bezm-i zikr idüp müdām

Tā ki ābād u 'imārna emāre rū-nümā

Oldıgı vakte gelince bİ'd-devām ol reh-nümā

Himmet-i pİRān ile tevfiK-i Rabb-ı Müste'ān

Yārİ olup oldı ābād u cedİd bā-hānumān

Pādişāh-ı Cem-himem cūd-şİme Sultān Mustafā

Sa'y-i tām ile mücedded kıldı ihdās-ı binā

Tavr-ı sābık üzre bünyād itti ne biş ü ne kem

Hazret-i pİR resmi vefkince her erkānı etemm

Pāk müferrih hānkāh oldı humayun ide Hak

Tā ebed ma'mūr u bānİsini magfūr kıla Hak

Şāh-ı dİN ola kabül-i hizmeti-y-le kām-bİN

Nice hāsıl oldı ise matlab-ı şeyh-i güzİN¹²

Seyyid Sırrı Ali, bu şiirin sonunda Dergāh'ın yeniden inşa edildiği tarihi göstermek üzere her iki mısraı da tarih bildiren şu beyti yazmıştır:

Bā-cevād-ı himmet-i pİR 'avn-i Sultān Mustafā

Oldı İsmā'il-i Rūmİ Tekyesi a'lā binā¹³

Bu beytin her iki mısraı ayrı ayrı 1179/1765 yılını göstermektedir. Nehrî Ahmed'in 10b'de yer alan kıt'a-i kebiresinin sonunda yazdığı tarih beyti de (on dördüncü beyit), tıpkı bunun gibi her iki mısraı tarih bildirmek üzere kaleme alınmıştır. Ancak burada, tekkenin yeniden inşası için düşürülen tarihler arasında iki yıl gibi bir farlılığın bulunduğunu belirtmek gerekir:

Himmet-i Sultān 'Abdü'l-Ķādiri kıldı bedid (1181/1767-68)

Beyt-i İsmā'il-i Rūmİ oldı dergāh-ı cedid (1181/1767-68)

¹² Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rūmî*, 813-822. beyitler.

¹³ Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rūmî*, 824. beyit.

3.1.7. Kıt'a-i Kebîre (11a)

On beyitten oluşan, *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Manzume "Târiḥ-i Binâ-yı Şavma'a-i Faḳîr Nehriyyü'l-Ḥaḳîr" başlığını taşımaktadır. Nehrî'nin kendisine ait zâviyenin yapılışına tarih düşürdüğü bir şiirdir. Buna göre bu savma'a; gönüller çeken, ferahlık veren, kararmış kalplere safalar bahşeden tecrîd ehlinin mekânıdır. İçinde ibadet edilen ve uzlete girilen bu mekânın bitiriliş tarihi son beyitte 1160/1747-48 olarak belirtilmiştir.

3.1.8. Kıt'a-i Kebîre (22a)

On üç beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Manzume, Niyâzî-i Mısırî'nin *ed-Devretü'l-'arşîyye fi-ahkâmi'l-ferşîyye (Devre-i 'Arşîyye)* isimli devriyye türündeki bir risâlesinin kıymetini ifade etmek ve onu övmek üzere yazılmış bir medhiyyedir. *Devre-i 'Arşîyye*, devriyyenin yükseliş kavsine dairdir. İki bölümden oluşan bu eserin ilk bölümünde küllî akıldan sudûr eden ruhun on iki burçtaki tekâmülü, ikinci devirde ise varlığın yedi gezegenden itibaren insân-ı kâmile kadar olan yolculuğu ele alınmıştır.¹⁴

Niyâzî-i Mısırî'nin bizzat kendisi de *Devre-i 'Arşîyye*'sine büyük önem vermiş ve onu övmüştür. Mısırî'ye göre, bahsettiği hakikatleri kavrayabilmek, eriştiği ilim ve irfan seviyesini idrak edebilmek için bu eserden haberdar olmak, onu okuyarak anlamak gerekmektedir:

"*Devre-i 'Arşîyye'den her kim haberdâr oldusa*

*Ol duyar ancak Niyâzî ilm ü irfânım benim*¹⁵

Nehrî'ye göre *Devre-i 'Arşîyye*, Kur'ân-ı Kerîm'in ve hadîs-i şerîflerin ruhunu taşıyan benzersiz bir eserdir. İlâhî sofradan gönüllere sunulmuş bir azık, kalpleri aydınlatan bir kandil, feyz-i ilâhîden gelen bir soluktur. Ruhânî mirâca bu eserle çıkılır. Hakikatleri bazı remizlerle anlatan bu eser, ledün ilminin bir pınarıdır.

3.1.9. Kıt'a-i Kebîre (23a)

On beş beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Mehmed Emîn Sırrî Halîl'in doğumu münasebetiyle kaleme alınmıştır. Çocuğun güzelliğinin anlatıldığı şiirde, uzun ömürlü olması için Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunmaktadır. Son beyit, Mehmed Emîn Sırrî Halîl'in 1174/1760-61 yılında doğduğunu göstermektedir.

3.1.10. Kıt'a-i Kebîre (26b)

Yedi beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Nehrî'nin kendi vefatına dair yazmış olduğu bir manzumudur. Seyyid Sırrı Ali bu şiirin sonunda yer alan

¹⁴ Eser hakkında daha geniş bilgi için bk. Nusret Gedik, *Türk Edebiyatında Manzum Devriyye* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016), 140-141.

¹⁵ Tatcı, *Niyâzî-i Mısırî Halvetî-Divân-ı İlâhiyât*, 480.

Aşla âgâz eyleyüp tıfl-ı görñül

Didi bahır-ı vahdete Nehrî revân (26b-Kk/7)

şeklindeki beytin Nehrî'nin mezar taşına yazıldığını bildirmektedir.¹⁶

3.1.11. Kıt'a-i Kebîre (28a)

Sekiz beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Mehmed isminde bir zâtın yaptırdığı kasr için tarih düşürmek üzere yazılmıştır. Nehrî, cennet gibi güzel olan bu kasrın, sahibine mübarek olması ve onun burada yaşlanıncaya kadar yaşaması (uzun ömürlü olması) niyazında bulunur. Şair, Mehmed Efendi'nin maddi ve manevi sıcaqlardan, soğuklardan ve rüzgârlardan bu güzel bina içerisinde korunmasını; dostlarıyla, ehl-i irfan ile burada sohbetler yapmasını, düşmanların kötü nazarlarından korunmasını diledikten sonra kasrın yapım tarihi olarak 1159/1746-47 yılını gösteren bir mısra ile manzumesini sonlandırır.

3.1.12. Kıt'a-i Kebîre (28b)

Beş beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Seyyid Mehmed b. İbrahim adlı bir çocuğun/gencin vefatı münasebetiyle yazılmıştır. Vefat hadisesi Muharrem ayında gerçekleştiği için şair, çocuğu Hz. Hüseyin'e benzeter ve mâtemin yeniden ve yeniden yaşandığını belirtir. Nehrî, Cenâb-ı Hak'tan çocuğun kabrini gül bahçesine çevirmesini, onu cennet damatlarından kılmasını diledikten sonra son beyitte, bu sefer Nürî Mehmed olarak isimlendirdiği çocuğun vefat tarihi olarak 1174/1760-61 yılını verir.

3.1.13. Kıt'a-i Kebîre (35a)

On iki beyitten oluşan, *Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış mülemma' bir kıt'a-i kebîredir. Beyitlerin ilk mısraı Türkçe, ikincisi Arapça yazılmıştır. Manzume, hayırsever biri olan Hacı Mehmed Ağa'nın yıkılmaya yüz tutmuş bir mescidi yeniden inşa ettirmesi üzerine yazılmıştır. Nehrî, Mehmed Ağa'ya hayır dualar etmekte; ömrünün uzun, saadetinin daim olmasını dilemektedir. Kıyamet gününde yaptığı hayırlı işlerin onun kurtuluşuna vesile olmasını, Cenâb-ı Hak'ın onu cennetine koymasını niyaz eden şair, mescidin bitirilme tarihi olan 1166/1752-53 yılını, Tevbe Sûresi on sekizinci âyetten yaptığı iktibas ile şu şekilde göstermiştir:

Geldi târihe vahy-i Hakla şeref

"İnnemâ ya'muru mesâcida'llâh" (35a-Kk/12)

3.1.14. Kıt'a-i Kebîre (35a)

Beş beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Kâdiriyye Dergâhı müntesiplerinden Ayntâbî-zâde Hacı Mehmed'in vefatı

¹⁶ Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî*, 912. beyit.

münasebetiyle kaleme alınmıştır. Dilinden zikrullâhı düşürmediği söylenen bu zât için dualar edildikten sonra son beyitte 1169/1755-56 yılı tarih olarak düşürülmüştür.

3.1.15. Kıt'a-i Kebîre (39a)

Beş beyitten oluşan, *Müstefilün Fe'ülün Müstefilün Fe'ülün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Kâdiriyye tarikatı meşâyihinden Seyyid Halil Efendi'nin vefâtı münasebetiyle kaleme alınmıştır. Manzumenin son beyti, vefat yılını 1145/1732-33 olarak vermektedir.

Şiirde adı geçen Seyyid Halil Efendi, ağabeyi Şeyh Hüseyin Efendi'den sonra İstanbul'daki Kâdiriyye Dergâhı'na post-nişîn olmuştur. On dokuz sene kadar bu görevde kalan Halil Efendi, yerine Şeyh Ali el-Vâhidî'yi vekil olarak bırakarak hacca gitmiş ve orada vefat etmiştir.¹⁷

Seyyid Sırrı Ali, *Tuḥfe-i Rûmî*'de Seyyid Halil Efendi için ayrı bir başlık açmış ve söz konusu bölüme Şeyh Efendi'nin post-nişîn olduğu 1126/1714 yılını gösteren bir beyitle başlamıştır:

Bî'n-nezâhe kıldı 'azm-i bezm-i Hak Seyyid Hüseyin

*Câhna Seyyid Halil geçdi nesib Âl-i Hüseyin*¹⁸

Sırrı Ali'nin belirttiğine göre Seyyid Halil Efendi, III. Ahmed'in çok severek hürmet gösterdiği, mübarek gecelerde saraya davet ederek ağırladığı birisidir. Şeyh bu özel gecelerde sarayda devlet erkânıyla beraber Kâdirî erkânına göre zikir ü âyîn düzenlemiştir. Padişah bu gönül bağı dolayısıyla Dergâh'ı onararak yenilemiştir.

Tuḥfe-i Rûmî'de Halil Efendi'nin hac ibadeti sonrası vefat ettiği şu beyitlerle dile getirilir:

Vâsıl-ı beyt-i Hudâ erkân-ı haccı da edâ

Eyledikden sonra rûh-ı pâkini idüp fedâ

Cism-i pâkin kıldı ol arz-ı mukaddesde nihân

Rûh-ı kudsi gülsitân-ı 'Adn'î itti âşiyân

Kıldı bin yüz kırk beşinci sâlde hacc-ı vidâ

*'Âzim oldı bezm-i kurb-ı hazrete bi'l-istitâ'*¹⁹

3.1.16. Kıt'a-i Kebîre (39a)

Dört beyitten oluşan, *Müstefilün Fe'ülün Müstefilün Fe'ülün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Nehrî'nin, babası Şeyh Mehmed Efendi'nin vefâtı üzerine yazmış olduğu bir manzumedir. Son beyit vefat tarihinin 1155/1742-43 olduğunu göstermektedir.

¹⁷ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), 1: 122.

¹⁸ Seyyid Sırrı Ali, *Tuḥfe-i Rûmî*, 761. beyit.

¹⁹ Seyyid Sırrı Ali, *Tuḥfe-i Rûmî*, 785-787. beyitler. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. 761-790. beyitler.

3.1.17. Kıt'a-i Kebîre (39b-40a)

On bir beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Dönemin Kırım Hanı'nın tahta çıkması münasebetiyle medhiye türünde yazılmış bir manzumedir. İlk beyit, Kırım Hanı'nın Cengiz Han'ın soyundan geldiğini vurgulayarak başlar ve Han'ın cülusunun bölgeyi sevince boğduğunu söyler. Efrâsiyâb, İskender, Nûşirevân, Hâtem-i Tâî gibi hükümdarlara benzetilen hatta onlardan üstün tutulan Han döneminde; Akmescit, Bahçesaray gibi yerler mamur, cennet misali güzel şehirler olmuştur. Şiir, Han'ın muzaffer olarak yönetimde kalması duasıyla devam etmekte, övgü dolu ifadelerle tamamlanmaktadır.

3.2. Arapça Kıt'a-i Kebîreler

3.2.1. Kıt'a-i Kebîre (3a)

On beş beyitten oluşan, *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Hekimoğlu Ali Paşa'nın (ö. 1171/1758) 1168/1755 yılında üçüncü defa sadrazam olması münasebetiyle yazılmış bir tarih manzumesidir.

Allah'a hamd ve O'nun yeryüzü ve gökyüzünü, güneşi, ayı ve yıldızları yaratmadaki eşsiz güç ve kuvvetini vurgulayarak başlayan şiir, Yüce Allah'ın dilediği kimselere ihsanlarda bulunduğunu, dilediği kimselerden ise sahip olduklarını çekip aldığını ifade ederek devam etmektedir. Manzumenin bundan sonraki kısmı Ali Paşa'nın övgüsüne ayrılmıştır: Ali Paşa, hikmet ve adâletle hükmeden, fakirlerin ve düşkünlerin sığındığı bir kapıdır. Allah rızası için eşsiz güzellikte bir câmi yaptırmıştır.²⁰ Edîblerin onu övme hususunda âciz kalacaklarını söyleyen Nehrî, Allah'ın onu kötülüklerden koruması, her türlü acı ve üzüntüden uzak tutması, adaletten ayırmamasını diledikten sonra tarih beyti ile şiirini tamamlamıştır.

3.2.2. Kıt'a-i Kebîre (3a-3b)

On üç beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Seyyid 'Atâullâh b. Şerîf Mehemed el-Kâdirî'nin doğumu münasebetiyle kaleme alınmıştır. Seyyid 'Atâullâh, 39a'da bulunan kıt'a-i kebîrede bahsi geçen, hacca giderek orada vefat ettiği bilinen Seyyid Halîl Efendi'nin (ö. 1145/1732-33) oğlu Seyyid Mehemed'in oğludur. Bu durumu Nehrî şu beytiyle ifade eder:

سبط الخليل القادري الذي

صارت البطحا اليه المدفنا (3b-Kk/5)

Şiirde; doğan çocuğun güzelliği, Allah'ın bir lütfu olduğu, Hâşimî soyundan geldiği ve doğumuyla herkesin sevindiği belirtildikten sonra, uzun ömürlü olması ve Cenâb-ı Hakk'ın

²⁰ Ahmed Nehrî'nin adını vermeden zikrettiği bu câmi, İstanbul Dâvutpaşa Mahallesi'nde sebil, çeşme, kütüphane ve tekkeden oluşan bir külliye içerisinde yer alan Hekimoğlu Ali Paşa Câmiî olmalıdır. Bk. M. Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 167.

kendisini her türlü yaratılmışın şerrinden koruması niyazında bulunmuş, 1165/1751-52 yılını bildiren aşağıdaki beyitle manzume sonlandırılmıştır:

قلت حين المولد تاريخه
انبت الحق نباتا حسنا (3b-Kk/13)

3.2.3. Kıt'a-i Kebîre (4a)

Yedi beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Şiirde, Firavun'un Cenâb-ı Hakla bir mücadeleye giriştiği, Allah'a inanan kulların korkularından ona boyun eğmek zorunda kaldıkları, Firavun'un dünya mutluluğunu elde edebilmek için Mısır'a zorbalıkla hükmettiği, Hâmân'a sağlam bir yapı/kule inşa etmesini emrettiği anlatılmaktadır. Nehrî Ahmed'in mahlasının yer almadığı bu şiir, konu itibarıyla *Dîvânçe*'de yer alan diğer manzumelerden farklılık arz etmektedir.

3.2.4. Kıt'a-i Kebîre (8a)

On beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Suyun insanların faydalanması için belirli bir yere ulaştırılmasını konu almaktadır. İçimi hoş ve hafif, Fırat'ın suyundan daha tatlı, susamışlara adeta Nil'den sunulan güzel bir su olarak takdim edilen bu hizmetin, tam olarak nerede ve kimin tarafından gerçekleştirildiği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber şiirde bahsedilen bu su, Seyyid Sırrı Ali'nin,

Hem minâre vaz' idüp hem eyledi icrâ-yı mâ
Hem dahi meydân-ı zikru'llâhu tevsî hoş-nümâ²¹

beytinde zikrettiği, Nehrî Ahmed'in tekkeye olan hizmetleri arasında saydığı "icrâ-yı mâ" olmalıdır.

Nehrî şiirinde, bu hizmette emeği geçen kimsenin âhirette, Hz. Ali'nin bardağı ile saf ve berrak bir havuzdan su içeceğini müjdelemektedir. Yine o, Hz. Peygamber'in, bunun gibi hayırlı bir iş ortaya koyan kimsenin amel defterinin öldükten sonra da açık kalacağını bildirdiğini aktarır. Son beyit suyun Dergâh'a ulaştırıldığı tarih olan 1173/1759-60 yılını ebced hesabıyla şöyle vermektedir:

انشد النهري في تاريخه
قد جرا من معدن العين الحياة (8a-Kk/10)

3.2.5. Kıt'a-i Kebîre (20a)

On sekiz beyitten oluşan, *Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senâ, Hz. Peygamber'e salât ü selâm ile başlamaktadır. Âl-i 'abâ ve ashâb-ı güzîn medhinden sonra Tekirdağ'da Kâdiriyye Dergâhı'nı ilk olarak Muslihuddîn Efendi'nin inşa ettirdiği;²² ancak zamanla bu Dergâh'ın harap olmaya yüz

²¹ Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî*, 906. beyit.

²² Seyyid Sırrı Ali, Tekirdağ'daki Kâdiriyye Dergâhı'nın inşa sürecini ve buradaki hizmetleri ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Geniş bilgi için bk. Seyyid Sırrı Ali, *Tuhfe-i Rûmî*, 865-878. beyitler.

tuttuğu ve yenilenmeye ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. Tarikatın pîri olan Abdülkâdir-i Geylânî medh edildikten sonra, manzumenin asıl konusuna geçilmiştir. Buna göre Dergâh'ın, özellikle kalabalık dönemlerde mürîdlere dar gelmeye başlayan zikir meydanı genişletilmiş, temel direkleri, yapı taşları sağlamlaştırılmış, çatısı yenilenmiş, daha geniş ve ferah bir mekâna dönüştürülmüştür. Dua ve münâcât bölümünden sonra manzumenin son beytinde Dergâh'ın yenilenme tarihi olan 1171/1757-58 yılı ebced hesabıyla şöyle verilmiştir:

لما استوى السقف الجديد تاجا على القصر المشيد
ارخت بالباء المزيد قد جدد البيت العتيق (20a-Kk/18)

3.2.6. Kıt'a-i Kebîre (21a)

On beş beyitten oluşan, *Fe'ülün Mefâ'ilün Fe'ülün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Bu şiir, Nehrî'nin yazmış olduğu tefsir kitabının tamamlandığı tarihi bildirmek üzere kaleme alınmış bir tarih manzumesidir. Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salât ü selâm ve sahâbe-i kirâm övgüsünden sonra Nehrî, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine bir tefsir kitabı yazmayı müyesser kıldığını ifade eder. Bu tefsir kitabı, fesahat ve belagatte eşsiz bir eserdir. Daha önce kimsenin göremediği gizlilikleri ortaya çıkaran bu kitap, ne çokça uzatılmış ne de kısa kesilmiştir. Şimdiye kadar onun gibisi yazılmadığı gibi bundan sonra da muhtemelen yazılamayacaktır. Son beyitte Nehrî, eserin tamamlandığı tarih olan 1166/1752-53 yılını ebced hesabıyla şöyle vermiştir:

فلما دنوت الختم اصغيت هاتفا
يقول له التار يخ ختامه مسك (21a-Kk/15)

3.2.7. Kıt'a-i Kebîre (28b)

On beyitten oluşan, *Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Başkadı olarak görev yapan bir zâtın torununun doğumu münasebetiyle tarih düşürmek üzere kaleme alınmıştır. Nehrî, Muhammed ismi verilen bu çocuğun her türlü dertten korunması, uzun ömürlü ve mutlu olması için Yüce Allah'a dua ettikten sonra, son beyitte 1170/1756-57 yılını gösteren ve "...onu güzel bir şekilde yetiştirdi" (Âl-i İmrân 3/37) meâline gelen âyet-i kerîmeye telmihte bulunarak şiirini tamamlamıştır.

3.2.8. Kıt'a-i Kebîre (29b)

On dört beyitten oluşan, *Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. 28b'de yer alan Arapça şiirin, üzerinde bazı değişiklikler yapılarak beyit sayısı arttırılmış yeni bir versiyonudur. Bazı beyit ve mısralar aynen, bazıları ise bazı değişikliklere uğrayarak bu şiirde yer almıştır. Beyit sayısı ondan on dörde çıkmıştır. Bu şiirde doğumu münasebetiyle tarih düşürülen çocuğun ismi, Muhammed Emîn şeklinde verilmiştir. Son beyitte zikredilen tarih ibaresi bir önceki şiirle aynıdır ve 1170/1756-57 yılını göstermektedir.

3.2.9. Kıt'a-i Kebîre (39b)

On üç beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. İstanbul'daki Kâdiriyye Dergâhı post-nişinlerinden Şeyh Ali el-Vâhidî'ye duyulan sevgi ve

özlemi konu almaktadır. Allah'a hamdden sonra İsrâ ve Mirâc hadiselerine telmihte bulunan Nehrî, Ali el-Vâhidî övgüsüne geçer. Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber'e Mekke'den hicreti takdir ettiği gibi, Vâhidî'ye de göç etmeyi mukadder kılmıştır. Nehrî, Ali el-Vâhidî'yi bir kaç yıl²³ boyunca görememiş, bu ayrılıktan dolayı gönlü yaralanmış, son derece üzülmüştür. Sonunda Cenâb-ı Hak, Vâhidî'ye muhabbet besleyenleri lütfuyla nimetlendirmiş, ayrılık sona ererek vuslat gerçekleşmiştir. Vâhidî'nin dönüş tarihi son beyitte ebced hesabıyla, 1168/1754-55 olarak verilmiştir.

3.3. Farsça Kıt'a-i Kebîre

Kıt'a-i Kebîre (2b)

Dokuz beyitten oluşan, *Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. "Târîḫ-i Cülûs-ı Sulṭân Oṣmân bin Muṣṭafâ Hân" başlığını taşımaktadır. III. Osman'ın 1168/1754 yılında tahta çıkması üzerine yazılmıştır. Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e salât ile başlayan şair; padişahın tahta oturmasıyla beraber dertlerin sona erdiğini, herkesin mutlu olduğunu söylemiştir. Dünyanın diğer padişahlarının onun eşliğinde birer asker olduğunu belirten Nehrî, padişahın adalet ve hayâ timsali olan Hz. Osman ile adaş olduğunu vurgulamış, Cenâb-ı Hak'tan III. Osman'ın uzun ömürlü ve devletinin pâyidâr olmasını diledikten sonra tarih bildiren bir mısra ile şiirini sonlandırmıştır.

4. TAHMÎS VE MUHAMMESLERİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Nehrî Dîvânçe'sinde Türkçe 3 tahmîs ve 2 muhammes bulunmaktadır:

4.1. Tahmîs (13a)

Niyâzî-i Mısırî'nin (ö. 1105/1694) yedi beyitten oluşan, *Müstefilün Müstefilün Müstefilün Müstefilün* kalıbıyla yazılmış,

Halk içre bir âyineyem herkes bakar bir ân görür

Her ne görür kendi yüzi ger yahşi ger yaman görür

matla'lı, "görür" redifli gazeline yapılan tahmîstir.²⁴ Ayna metaforu ile başlayan şiirde, iyi-kötü ahlâk, varlığa hakikat gözü ile bakmak gerektiği, câhil/nâdân ile kâmil insanların özellikleri, birlik makâmına ulaşan zâtın olaylara bakış açısı vb. konular ele alınmıştır.

4.2. Tahmîs (25a-25b)

Niyâzî-i Mısırî'nin yedi beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış

İbn-i vaḫtem ben ebu'l-vaḫt olmazam

²³ İbare şiirde "بضع سنين" şeklindedir ki bu Arapçada "üç ile on yıl" arasını ifade etmektedir.

²⁴ Ahmed Nehrî'nin bu tahmîsinde Niyâzî-i Mısırî'nin söz konusu gazelinin,

Tutdu rikâbin ârifin nice selâtin-i evvel

Kâmil olan sultânı gör dervîşi ol sultân görür, şeklindeki beşinci beyti yer almamaktadır. Bk. Mustafa Tatcı, *Niyâzî-i Mısırî Halvetî-Dîvân-ı İlâhiyât*, 420.

‘Abd-i maḥzâm ben taşarruf bilmezem²⁵

matla’lı gazeline yapılan tahmîstir. Mısrî şiirine, insân-ı kâmil makâmında bulunan saf ve hâlis bir mürşidin geçmiş ve gelecek endişelerinden sıyrılarak içinde bulunduğu zamanın durumuna göre hareket ettiğini söyleyerek başlar. Nehrî ise manzumesinde; aşkın kölesi olduğunu, Cenâb-ı Hakk’ın esmâ ve sıfatları ile her şeyin her an bir oluş içerisinde bulunduğunu, tüm varlığın O’nun isim ve sıfatları için bir ayna mesabesinde olduğunu söylemektedir. Kâinatı vahdet nazarıyla görebilmek için ona baş gözü ile değil çeşm-i dil/kalp gözü ile bakmalıdır.

4.3. Tahmîs (15a-15b)

Bâkî’nin (ö. 1008/1600) beş beyitten oluşan, *Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün Mefâ’ilün* kalıbıyla yazılmış,

Göñül bir rind-i ‘âlem-süz şüh-ı şeh-levend ister

Ki ‘aşk odına yanmağa dil ü cândan sipend ister²⁶

beytiyle başlayan, “ister” redifli gazeline yapılan tahmîstir. Sevgiliden ayrı olmanın ateşlerde yanmak anlamına geleceğini söyleyen şair, zincirlere de vursalar aşk konusunda asla uslanmamak gerektiğini söyler. Mahbûbdan ayrı kalınan her anı acı ve ızdırıp içerisinde geçse de, âşıkâ düşen cevri ü cefâyâ katlanmak, dermanı yine dertte aramaktır.

4.4. Muhammes (13b)

Yedi bendden oluşan, *Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün* kalıbıyla yazılmış bir muhammes-i mütekerrirdir. Her bendin sonunda yinelenen mısralar şu şekildedir:

Âdeme bak “semme vechu’llâh”ı gör

Şüret-i âdemde ol Allâh’ı gör

Nehrî’nin bu manzumesi Niyâzî-i Mısrî’nin,

Ey gönül gel Hakk’a giden râhı bul

Ehl-i derd olup derûni âhı bul

Cânın ilindeki şems ü mâhı bul

Âdem isen “semme vechullâh”ı bul

Kande baksan ol güzel Allâh’ı bul²⁷

şeklinde başlayan muhammes-i mütekerririne nazîre olarak yazılmış olmalıdır. Redifi farklı olsa da vezninin aynı olması, ifade ve konu birliğinin bulunması; ayrıca bazı söz kalıplarının aynen tekrarlanması gibi hususlara bakarak, bu şiirin Mısrî’nin söz konusu manzumesine nazîre olarak yazıldığını söyleyebiliriz.

²⁵ Tatçı, *Niyâzî-i Mısrî Halvetî-Dîvân-ı İlâhiyât*, 492.

²⁶ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı-Tenkitli Basım* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994), 190.

²⁷ Tatçı, *Niyâzî-i Mısrî Halvetî-Dîvân-ı İlâhiyât*, 467-468.

Manzume genel manada; insan-lem-Allah ilişkisini, esm-sıft-zt konularını ele almakta, cümle varlığın Cenb-ı Hakk'ın olduğunu bilerek kişinin benliğinden geçmesi ve fenya ulaşması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu hli elde eden kişi her nereye baksa Hakk'ı görecek, kendisinde ya da diğer insanlarda Hak'tan gayrı hiçbir şey görmeyecektir.

4.5. Muhammes (16b-17a)

Yedi bendden oluşan, *Filtn Filtn Filtn Filn* kalıbıyla yazılmış bir muhammes-i mzdevicidir. Bu manzumede, sevgiliye duyulan zlem ve ona kavuşma arzusu dile getirilmektedir. şık, maşukundan kendisine lütufta bulunmasını istemekte, vuslatını talep etmektedir. Sevgilinin ise yüz vermeye hiç niyeti yoktur. şık, sevgilisini uyanık iken göremediği gibi, bütün benliğini saran aşkından dolayı uykuları kaçmış, rüyasında dahi onu göremez hle gelmiştir. şık, her şeye rağmen kararlıdır. Srseler de kovsalar da dünyalar güzeli olan maşukunun ayağını, topraklar misali öpmek için bekleyecek, kapısından ayrılmayacaktır.

5. GAZELLERİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Nehr Dvne'sinde 18 Türkçe, 1 Farsça gazel bulunmaktadır:

5.1. Türkçe Gazeller

5.1.1. Gazel (4a)

On iki beyitten oluşan *Mefiln Mefiln Mefiln Mefiln* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Kdir Derghı'na olan katkılarında bahsedilen Hacı Mehemed Ağa hayırla yd edilmiş ve yaptırdığı minare için 1166/1752-53 yılı, tarih olarak dşlmştir.

Manzumeye konu olan bu minare, *Nehr Ahmed* hakkında bilgi edindiğimiz kaynakların başında yer alan Seyyid Sırrı Ali'nin *Tuħfe-i Rm* adlı eserinde, *Nehr*'nin Dergh'a yaptığı hizmetlerden bahsedilirken, zikir meydanını genişletmesi ve tekkeye su getirmesiyle beraber şu Şekilde zikredilmiştir:

Hem minre vaz' idüp hem eyledi icr-y m

*Hem dahi meydn-ı zikrullh tevsi' hoş-nm*²⁸

5.1.2. Gazel (6a)

On dokuz beyitten oluşan, *Filtn Filtn Filn* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Manzumede aşk, tevhd, vahdet-i vcd gibi tasavvufun temel öğretilerinin yanında, varlığı sadece dış yüzüyle değerlendirip özünü anlayamayan "zhid" tipi ile hakikat sevdalısı "şık" karşılaştırılmış, "şık"ın tartışılmaz üstünlüğü vurgulanmıştır. Şiirde adı zikredilen Hallc-ı Mansr, Mevln, Byezd-i Bistm ve Nesm; ten cbbesinden soyunarak "şems-i Zt"ın aydınlığında sırlara muttali olan kimselerdir. Şiir, mnct ve dua cümleleri ile sona ermiştir.

²⁸ Seyyid Sırrı Ali, *Tuħfe-i Rm*, 906. beyit.

5.1.3. Gazel (9a)

Yedi beyitten oluşan *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla, “Kâfiyetü'l-Cîm” başlığı altında yazılmış “geç” redifli bir gazeldir. Fuzûlî'nin

Ey gönül yârı iste cândan geç

*Ser-i küyun gözet cihândan geç*²⁹

matla'lı ve yine yedi beyitten oluşan gazelini çağrıştıran bu şiir; aşktan, mâsivâyı terk etmekten, “bekâ” ve “fenâ” gibi tasavvufî kavramlarla beraber “vusûl-i ilâ'llâh” için yapılması gerekenlerden bahseden âşıkâne bir manzumedir. Son beyitte kendisinin âciz ve kusurlu biri olduğunu söylenen Nehrî'ye göre sözleri, bu yolun yolcuları için son derece açık ve nettir. Bu beyit aynı zamanda gazelin özeti mahiyetindedir:

Kelâm-ı Nehrî-i kâşır sülûk ehline rüşendir

Bekâ bi'llâha ol vâşil fenâ-ender-fenâdan geç (9a-G/7)

5.1.4. Gazel (9a)

Yedi beyitten oluşan *Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Nehrî bu şiirde Cenâb-ı Hakk'a yalvarmakta, marifet hazinesinin kapısını açmasını, kendisini âşıklar gürûhuna dâhil etmesini, Hak dostlarının izinden giderek doğru yoldan ayrılmamayı, fenâ makâmına ulaşmayı, sonunda da vuslata ererek şâd olmayı dilemektedir. Şiir, tür itibarıyla bir “münâcât”tır.

5.1.5. Gazel (11a-11b)

On iki beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Baş A'yân Şa'bân-zâde İbrahim Ağa'nın yeni yapılan kasrı için yazılmıştır. Bu, görenlerin hayretle temaşa edecekleri derecede süslü, güzel yüzlü sevgililerin ayna misali seyredileceği bir havuzu olan, sütunlar üzerine inşa edilmiş bir kasırdır. Manzume, Hacı İbrahim Ağa'nın ömrünün uzun olması, izzet ve rifatinin daima artması, her işinde Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin kendisine himmette bulunmasına dair beyitlerle devam etmektedir. Son mısra ebced hesabıyla, kasrın 1181/1767-68 yılında tamamlandığını göstermektedir.

5.1.6. Gazel (14a)

Sekiz beyitten oluşan, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış, “olur” redifli bir gazeldir. Bu şiir, Niyâzî-i Mısırî'nin aynı aruz kalıbıyla yazılmış on iki beyitten oluşan “olur” redifli gazeline nazîre olarak yazılmıştır. Mısırî'nin söz konusu gazelinin matla' beyti şu şekildedir:

Kim ki aşkın dârma berdâr olur

*Cümle uşşâk içre ol serdâr olur*³⁰

²⁹ Abdülbâkî Gölpinarlı, *Fuzûlî Dîvânı* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2005), 34.

³⁰ Tatcı, *Niyâzî-i Mısırî Halvetî-Dîvân-ı İlâhiyât*, 431-432.

Nehr'nin bu Şiiri, halk içinde Hak'la olmak, vahdete ermek, varlık libasından soyunarak ehl-i tecrd olmak gibi konuların ele alındığı, nihayetinde aŐıklara serdar olunacağının belirtildiği bir ilhdir:

Cn u baŐından geçenler Nehriy

LeŐker-i 'uŐŐka ol serdr olur (14a-G/8)

5.1.7. Gazel (14a)

Sekiz beyitten oluşan, *Mef'ilün Mef'ilün Mef'ilün Mef'ilün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Manzumede; mana diline ait bazı hakikatler, mutasavvıfların çokça kullandıkları "gl, bülbül, ml, meŐŐte, verd, sünbül, sğar, gülŐen, hr, hl, ruhsr" gibi remizlerle anlatılmıŐtır.

5.1.8. Gazel (14b)

Altı beyitten oluşan, *F'iltn F'iltn F'iltn F'ilün* kalıbıyla yazılmış, "biter" redifli bir gazeldir. AŞk ve vahdet-i vcd konularının iŐlendiđi gazel, akıcı bir üsluba sahiptir. Sevgiliye ait güzellik unsurlarına yer veren, Leyl ile Mecnn'un aŐkına telmihte bulunan manzumenin son beyti fahriye niteliğindedir. Nehr makta' beytinde, nazre sahasındaki mahareti ve eŐsizliđiyle övünmektedir.

5.1.9. Gazel (15a)

Yedi beyitten oluşan, *Fe'ltn Fe'ltn Fe'ltn Fe'ln* kalıbıyla yazılmış, "basılır" redifli bir gazeldir. Manzumede; Zt-ı hakikat, vahdet ve kesret, esm ve mezhir gibi tasavvufun bazı önemli kavramlarına yer verilmiŐ; rind ve zhid tipinin sembolize ettiği mana dünyasına göndermede bulunulmuŐtur.

5.1.10. Gazel (16a)

On beş beyitten oluşan, *F'iltn F'iltn F'iltn F'ilün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. "Ruhsr, kkl, zülf, nigr hl, hadd" gibi remizlerle ilh aşkın terennüm edildiği manzumenin ilerleyen beyitlerinde Peygamberlerin, n plana çıkan yönleriyle dile getirildiği görülür. Bu anlamda Hz. İdris, Hz. Nh, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Dvd, Hz. Sleymn, Hz. Ms, Hz. İs ve Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Hz. Lokmn ve İskender Őirde yer bulan Őahsiyetler olarak karŐımıza çıkar. Şiir, Nehr'nin Hz. Ali sevgisinin bir ifadesi olarak "L-fet ill 'Al l-seyfe ill Z'l-fiķr" (Hz. Ali'den başka yिđit, Zlfikr'dan başka kılıç yoktur) mısrayla son bulur.

5.1.11. Gazel (20b)

Dokuz beyitten oluşan, *Msteğiln Msteğiln Msteğiln Msteğiln* kalıbıyla yazılmış, "neme gerek" redifli bir musammat gazeldir. Bu manzume Niyz-i Mısır'nin,

Oldum  mahv-ı mahz-ı zt buldum vcdumdan nect

*Ben içmişem âb-ı hayât ermez bana hergiz memât*³¹

matla'lı aynı aruz kalıbı ve ortak muhteva ile yazılan yedi beyitlik gazeline nazîre olarak kaleme alınmıştır. Tanzîre örnek olmak üzere şu iki beyit verilebilir:

Halvetden etdim rihleti kesretde buldum vahdeti

*Bâzârda düzdüm halveti rûz u şebim ıyd u berât*³² (Niyâzî-i Mısrî)

Zilletde buldum izzeti miñnetde buldum râhâti

Uzletde buldum vuşlatı renc ü anâ neme gerek (20b-G/4) (Nehrî Ahmed)

Gazel, vahdet şarâbını içen birinin hevâ ve hevesin zevkleriyle artık ilgilenmeyeceğini, hayret makâmına eren kişinin mâsivâyı terk edeceğini ifade ederek başlamaktadır. Melâmet hırkasını giyen kimsenin, başka hiçbir unvan ve sığfata ihtiyacı yoktur. Nehrî bu şiirinde, hadiselere mana gözüyle bakarak, görünenin ötesinde olana “Aldanma hergiz şürete sa'y eyle künc-i sirete” diyerek işaret etmektedir:

Var olan her şey Yüce Allah'ın esmâ ve sıfatlarının tecellilerinden ibarettir. Artık neden ve niçinler bir tarafa bırakılmalı, vahdete ermelidir. Dış dünyada var olanlara/görülenlere takılıp kalmayı/aldanmayı bırakmalı, varlığın özüne/hakikatine tâlip olmalıdır. Gazelin vahdet-i vücûd anlayışı çerçevesinde yazılan en etkileyici beyti ise sona bırakılmıştır. Nehrî, artık bir katre olmaktan öte, denize karışmış, onunla olmuştur. İnsân-ı kâmil mertebesinde bulunan mutasavvıfımız fenâ makâmında artık şöyle demektedir:

Nehrî çü bahre mülhâkam miftâh-ı kenz-i muğlakam

Men hod vücûd-ı muğlakam vaşl u likâ neme gerek (20b-G/9)

5.1.12. Gazel (22b)

On beyitten oluşan, *Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mef'â'ilü Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Klasik şiirin önemli karakterlerinden olan âşık ve zâhid tiplerinin karşılaştırıldığı bir manzumedir. Zâhid asılsız, boş sözlerle âşıklarla mücadele etmekte, bununla bir yere varacağını düşünmektedir. Kuru bilgi ve ruhsuz amelle hiçbir hedefe varılamaz. Zâhid öyle kötü bir tabiata sahiptir ki aşk onun midesini bulandırmakta, bal ona şifa vermemektedir. Kıl ü kâlin peşinden sürüklenen zâhidin gözleri perdelenmiş; hakikati göremez hâle gelmiştir. Kibri, aşkın zirvesine giden yola ulaşmasına engel olmaktadır. Âşık ise; uzlet köşesine çekilmeyi tercih etmiş, aşkı dert edinmiştir. Dünya ve ona ait her şeyden yüz çevirmiştir. Ezelde aşk zincirlerine vurulan kişinin gönlünde mâsivâyâ yer yoktur:

Zencir-i aşka rûz-ı ezel mübtelâ olan

Görmez derûn-ı sinede kayd-ı sivâ ilel (22b-G/7)

³¹ Tatcı, *Niyâzî-i Mısrî Halveti-Dîvân-ı İlâhiyât*, 382-383.

³² Tatcı, *Niyâzî-i Mısrî Halveti-Dîvân-ı İlâhiyât*, 383.

5.1.13. Gazel (24a)

Altı beyitten oluşan, *Mefûlü Fâ'ilätü Mefâ'ilü Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış, “sözüm” redifli bir gazeldir. Nehrî'nin şiir söyleme sanatındaki maharetini ve üstünlüğünü, kendisini İran edebiyatının usta isimleriyle karşılaştırarak ifade ettiği fahriye niteliğindeki bir manzumedir.

Son beyitte şair, övgü dolu ifadelerle Sırrı mahlaslı bir zâtı zikr eder ve bu şairin şiirleriyle kendi şiirlerini eş/benzer görür. Edebiyat tarihimize baktığımızda Sırrı mahlaslı pek çok şairin olduğu görülecektir.³³ Dolayısıyla Nehrî'nin bahsettiği Sırrı mahlaslı bu şairin kim olduğu ile ilgili elimizde kesin bir delil bulunmamaktadır. Ancak bu şahsın *Tuḥfe-i Rûmî* müellifi Seyyid Sırrı Ali (b. İbrahim) olma ihtimâli yüksektir. Nehrî ile çağdaş olması, Kâdirî bir aileye mensûbiyeti, Tekirdağ'da yaşaması, Tekirdağ Mahkemesi Kâtibi olarak görev yapması gibi hususlar bu görüşümüzü destekler mahiyettedir.³⁴

5.1.14. Gazel (25a)

On bir beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Âşık, dildâr, zâhid ve insân-ı kâmil tiplerinin ele alındığı şiirin sonunda 1173/1759-60 yılı tarih olarak düşürülmüştür.

5.1.15. Gazel (37a)

Sekiz beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Fe'ilätün Mefâ'ilün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Nehrî bu manzume ile Niyâzî-i Mısırî'nin,

Katre katre dökülenler dür müdür bārân mıdır

*Zerre zerre görünenler hat mıdır reyhân mıdır*³⁵

matla'lı şiirini tanzîr etmiştir. Mısra başlarında kullanılan “tabak tabak, kadeh kadeh, siyeh siyeh, bölük bölük, vakit vakit vb.” ikilemeler gazele farklı bir âhenk katmıştır. Aşk ateşiyle yanmış olan şairin maşûkuna, sevgiliye ait güzellik unsurlarından olan “leb, ruh, hat, hâl, dîde, niğeh, gamze, müje” gibi unsurları kullanarak seslendiği bu gazel, vuslat arzusuyla son bulur.

5.1.16. Gazel (37a)

Sekiz beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Fe'ilätün Mefâ'ilün Fe'ilün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Bu da bir önceki şiirde olduğu gibi Mısırî'nin yukarıda matla'ı verilen manzumesine nazîre

³³ Önemli biyografi eserlerinden biri olan *Tuḥfe-i Nâilî*'de Sırrı mahlaslı 16 şaire yer verilmiştir; bunlar arasında Seyyid Sırrı Ali de vardır. Bk. Mehmet Nâil Tuman, *Tuḥfe-i Nâilî*, haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001), 421-425. Sırrı mahlaslı şairler için ayrıca bk. Haluk İpekten v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 445-447.

³⁴ Seyyid Sırrı Ali hakkında bilgi için bk. Sadık Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994), 159; Tuman, *Tuḥfe-i Nâilî*, 425; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i 'Osmânî* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1311), 3:14.

³⁵ Tatçı, *Niyâzî-i Mısırî Halvetî-Divân-ı İlâhiyât*, 424-425.

olarak yazılmıştır. Bu gazelde de mısralar “varak varak, yanık yanık, bütün bütün, sönük sönük, cihân cihân” vb. ikilemelerle başlamaktadır. Şiirin her beyti sevgiliye ait güzellik unsurlarıyla süslenmiştir.

5.1.17. Gazel (40a)

Altı beyitten oluşan, *Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün* kalıbıyla yazılmış, “çıkdı” redifli bir gazeldir. Şiirde “leb-i meygûn, duhter-i rez, şîr-i mâder, hûşe, micmer, dûd, ‘abîr, hatt” gibi remizlerle örülü bir anlatım bulunmaktadır.

5.1.18. Gazel (30b-31a-31b-32a)

Niyâzî-i Mısrî'nin dokuz beyitten oluşan, *Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün* kalıbıyla yazılmış

Devr idüp geldim cihâna yine bir devrân ola

*Ben gidem bu ten sarâyı yıkılıp vîrân ola*³⁶

matla'ıyla başlayan gazelinin her bir beytinden önce beş beyit yazılmak suretiyle elli dört beyitten meydana gelmiş bir gazeldir. C. Kurnaz ve H. Çeltik'in “taştirle müşterek gazel” olarak nitelendirdikleri bu şekilde, taştîrin her zaman beyti bende dönüştürmek için değil, beyit sayısını artırmak için de kullanıldığı görülmektedir. Bu örnekte de görüleceği üzere taştîr, bir çeşit müşterek gazel oluşturma yöntemine dönüşmüştür.³⁷ Örneğine çok fazla rastlanmayan bu orijinal manzume, sonuç itibarıyla bir gazelin mısra eklemeleriyle yeni bir gazele dönüştürülmesi işlemi olarak görülebilir. Uzun kasîdelerde bazen tecdîd-i matla' adıyla, araya bir gazel ekleyerek matla' beytindeki kafiyenin tekrarlanabildiği hatırlandığında, aynı durumun beytin üzerine ekleme yapıldığı için bu şiirde de gerçekleştiği görülür.³⁸

Manzumede genel anlamda, vahdet ve kesret, aşk, cem', tecrîd, anâsır-ı erba'a, nefsânî arzu ve isteklerden arınmak gibi konular ele alınmıştır.

5.2. Farsça Gazel

Gazel (26b)

Dokuz beyitten oluşan, *Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün* kalıbıyla yazılmış bir gazeldir. Dünyanın fânî olduğunu bilerek geçici zevklere, nefs-i emmârenin arzularına uyulmaması tavsiyelerinde bulunan Nehrî, gönül ehlini fakr u fenâyâ davet etmektedir. Bu dünyadaki sıkıntılara sabr edilmesi hâlinde, Yüce Allah'ın lutf edeceği ebedî mutluluğa kavuşulacaktır. Şiirinin sonuna doğu benliğinin terk edilmesine ve fenâ makâmına erilmesine işaret eden şair, “Gemini aşk denizinde batır” demektedir:

³⁶ Tatçı, *Niyâzî-i Mısrî Halvetî-Dîvân-ı İlâhiyât*, 540.

³⁷ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cemal Kurnaz - Halil Çeltik, *Divan Şiiri Şekil Bilgisi* (Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2013), 108-109.

³⁸ Bu şiirin şekli hakkındaki görüşlerini bizlerle paylaşan Doç. Dr. Halil Çeltik'e teşekkür ederim.

محو کن کشتی تو در بحر عشق
کوهر و کانی بود مرجان جان

6. ÂRİF MAHLASLI ŞAİRİN DİVÂNÇE'DE YER ALAN İKİ ŞİİRİNİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Dîvânçe'nin elimizde bulunan yegâne nüshasında, yukarıda sıralanan şiirlerin dışında, Nehrî'ye ait olmayan iki şiir bulunmaktadır. 18a ve 18b sayfalarında yer alan bu iki manzume Ârif mahlaslı bir şairin Nehrî Ahmed'in oğlu Mehemmed Muslihuddîn'in Tekirdağ Kâdirî Dergâhı'nda post-nişîn olduğu dönemde, Dergâh'ın tecdîdi münasebetiyle kaleme aldığı, tarih düşürmek üzere yazılmış şiirlerdir. Ârif Efendi'nin kim olduğu ile ilgili elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla beraber Tekirdağ'da yaşamakta olan ve şiire yatkın bir kimse olduğu anlaşılan Ârif³⁹ isminde bir şairin, 1256/1840 doğumlu Nâmık Kemâl'in vilâdeti münasebetiyle tarih düşürdüğü bilinmektedir. Bu bilgiyi Nâmık Kemâl, Abdülhak Hâmid'e yazdığı bir mektupta bizzat kendisi ifade etmiştir.⁴⁰ Nâmık Kemâl'in doğumuna tarih düşüren Ârif'in Şeyh Mehemmed Muslihuddîn ile aynı dönemde ve Tekirdağ'da yaşamış olması, tarih bildiren bu şiirlerin şairinin aynı kişi olmaları ihtimalini güçlendirmektedir.

Elimizdeki *Nehrî Dîvânçesi*'nde yer alan; ancak Nehrî'ye ait olmayan söz konusu iki şiir, Nehrî'nin oğlu Suyolcuzâde Şeyh Mehemmed Muslihuddîn ve Kâdiriyye Dergâhı hakkında yazılmıştır; bu münasebetle önem arz etmektedir.

6.1. Kıt'a-i Kebîre (18a-18b)

On üç beyitten oluşan, *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Manzume, Kâdirî meşâyhinden Nehrî'nin oğlu Suyolcuzâde Na'tî Şeyh Mehemmed Muslihuddîn'in medhi ile başlamaktadır. Şeyh Mehemmed Muslihuddîn, babası ve dedesinden itibaren Kâdirî Dergâhı'na hizmetlerde bulunan, irfan ehli, güzel hasletlere sahip olan bir zâttır. Şeyh Efendi, sadece babasından kendisine intikâl ettiği için değil, lâıyk olduğu ve bu makâmı hak ettiği için meşihatla görevlendirilmiştir:

Meşihat kendüye bâ-ir̄ ü istihkāk geldikde

Teraḳḳî kesb idüp meşgül-i irşād oldı şeyhâna (18a-Kk/4)

Şeyh, bu makâma geldiğinde Dergâh son derece harap olmuş bir vaziyettedir. Ziyaretçilerin ya da ihvânın kalabalık olduğu dönemlerde, insanları artık almaz olmuş, dar bir mekân hâline gelmiştir. İşte şiir, bu dergâhın yeniden inşa edilmesi üzerine kaleme alınmış,

³⁹ Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar* (Tekirdağ: Tekirdağ Valiliği Yay., 1995), 24.

⁴⁰ Nâmık Kemâl'in Abdülhak Hâmid'e yazdığı mektubun ilgili kısmı şu şekildedir: "Benim tarih-i vilâdetim 1256/1840 dır. Tekirdağ'da doğmuşum. O zaman şâirlerinden Ârif Efendi nâmında bir adam vilâdetime tarih olmak için 'Erdi şeref bu dehre Mehemmed Kemâl ile' hezeyânını söylemiş. 'Erdi' yerine 'Verdi' olsaydı hem ben beş yaş daha kazanmış olurudum; hem de tarih manalı zuhûr ederdi..." Bk. Mehmet Kaplan v.dğr., *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978), 2: 309.

Kâdirî-hâne'nin son derece mamur ve güzel yapıldığına işaret eden beyitlerden sonra 1228/1813 yılını bildiren son beyitle tamamlanmıştır.

6.2. Müfred (18b)

Ârif'in ikinci şiiri ise; "Semâ-hâne kapısı üzerine tahtır olacaq târih-i diğer" başlığı altında, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir müfreddir. Önceki manzumede söz konusu olan dergâhın semâ-hâne kapısı üzerine yazılmak üzere düşürülen bir başka tarih beytidir. İkinci mısradan ebced hesabıyla verilen tarih, bir önceki şiirde olduğu üzere 1228/1813 yılıdır:

‘Ârifâ târih-i teccidle bu dergâhıñ didim
Kıldı bünyâd himmet-i Sulţân ‘Abdü'l-kâdirî

SONUÇ

Nehrî Ahmed Dîvânçesi'nin Vatikan Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 235'te kayıtlı, tespit edebildiğimiz yegâne nüshasında; Nehrî'ye ait kırk beş Türkçe, on iki Arapça ve üç Farsça şiir bulunmaktadır.

Mevcut nüshada ayrıca, Nehrî Ahmed'e ait olmayan iki şiir yer almaktadır. Bu şiirler Nehrî'nin oğlu Mehmed Muslihuddîn'in Tekirdağ Kâdiriyye Dergâhı'nda irşâdla vazifeli olduğu dönemde Ârif mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Şiirlerden ilki *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir kıt'a-i kebîredir. Mehmed Muslihuddîn döneminde harap olmaya yüz tutmuş dergâhın yeniden inşa edilmesini konu alan bir tarih manzumesidir. Ârif'in ikinci şiiri de aynı hadiseye tarih düşürmek üzere, *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bir müfreddir.

Dîvânçe'de Nehrî'ye ait şiirler nazım şekli itibarıyla şu şekildedir: Dört Türkçe, üç Arapça, bir Farsça kasîde; bir Türkçe tercî-i bend; on yedi Türkçe, dokuz Arapça, bir Farsça kıt'a-i kebîre; üç Türkçe tahmîs; iki Türkçe muhammes; on sekiz Türkçe, bir Farsça gazel.

Nehrî Ahmed; Niyâzî-i Mısırî'nin üç, Bâkî'nin bir gazelini tahmîs etmiştir. Yine Niyâzî-i Mısırî'nin bir muhammesini, bir gazelini ve özel bir nazım şekli ile yazdığı bir başka şiirini tanzîr etmiştir. *Dîvânçe'de* burada zikr edilenlerin yanında, örneğine çok rastlanmayan orijinal bir manzume daha bulunmaktadır. Nehrî, Niyâzî-i Mısırî'nin bir gazelinin her bir beytinden önce beş beyit yazmak suretiyle "taştirle müşterek gazel" olarak nitelendirilebilecek bir şekil oluşturmuştur. Bu şekliyle manzume, Nehrî'nin Mısırî ile yazdığı bir çeşit müşterek gazel durumundadır.

Dîvânçe'de Nehrî'nin kullandığı aruz kalıpları ve bu kalıplarla yazılan şiir sayıları şu şekildedir:

13 Şiir: *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

11 Şiir: *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün*

12 Şiir: *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*

- 4 **Őir:** Fe'ltn Fe'ltn Fe'ltn Fe'ln
 3 **Őir:** Mef'l F'lt Mef'l F'ln
 3 **Őir:** Mef'ln Fe'ltn Mef'ln Fe'ln
 4 **Őir:** Mstefln Mstefln Mstefln Mstefln
 2 **Őir:** Mstefln Fe'ln Mstefln Fe'ln
 1 **Őir:** Mef'l Mef'l Mef'l Fe'ln
 1 **Őir:** Fe'ltn Mef'ln Fe'ln
 3 **Őir:** Fe'ln Mef'ln Fe'ln Mef'ln
 1 **Őir:** Mef'ln Mef'ln Fe'ln
 2 **Őir:** Müfte'ln Müfte'ln F'ln

Dvne'de yer alan Şiirler; zhir ilimleri tahsil etmiş, Arapça ve Faray ođrenmiŐ, seyrü ü slkunu tamamlayarak irŐad göreviyle Tekirdağ Kdiriyye Dergh'nda vazifelendirilmiŐ bir mutasavvfn kaleminden kmŐtir; dolayısıyla din-tasavvuf bir muhtevaya sahiptir. Başta Abdlkdir-i Geyln olmak üzere müntesibi bulunduğu Rmiyye Őubesi'nin pri İsmail Rm ve diğer Kdir meŐyhi, Nehr'nin Őiirlerine konu edindiği baŐlıca isimlerdir.

Nehr'nin *Dvne*'sinde önemli sayıda tarih manzumesi yer almaktadır. Doğum ve ölüm hadiseleri, mescid/ tekke/ zviye/ kasr inşası, köŐk tamiri, derghn tecddi, padişahın cls, Őahsn sadrazam olarak tayini gibi olaylar için Nehr, yirmi alt adet tarih manzumesi kaleme almŐtir. Nehr'nin *Dvne*'sinde; mnct, medhiye ve fahriye içerikli ksmlar da ayrıca dikkate değerdir.

Nehr'nin Şiirlerinde dikkat çeken en önemli hususlardan birisi de Niyz-i Msr'ye olan sevgisi ve hrmetidir. Nehr'nin Msr için yazdığı medhiye, tahms ve tanzrler başta olmak üzere, *Dvne*'nin önemli bir bölümünde Msr'nin etkisi görülür. Abdlkdir-i Geyln ve Niyz-i Msr -ki kendisi bir Halvetdir-, Nehr'nin zihin dünyasını çepeçevre kuŐatan ve Şiirlerinin dokusuna yerleŐerek, karakteristik özellik katan iki önemli isimdir.

Nehr'nin elimizdeki nüshada var olan Şiirleri sayı itibarıyla fazla olmamakla beraber, zengin bir Őahs kadrosuna sahiptir: Hz. Âdem, Hz. Nh, Hz. İdris, Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yakup, Hz. Ysuf, Hz. Ms, Hz. Dvd, Hz. Sleymn, Hz. Eyyb, Hz. Zekeriy, Hz. Yahya, Hz. İŐ, Hz. Muhammed (s.a.v.), Hz. Meryem, Hz. Havv, Hz. Lokmn, Hz. Hzr, İŐkender, Hz. Ali, Hz. Hüseyin, İmm Ca'fer, Veyse'l-Karan, Hallc-ı Mansr, Mevln, Şems-i Tebriz, Hacı BektŐ-ı Vel, İbnü'l-Arab, Byezd-i Bistm, İbrahim Edhem, Nesm, Abdlkdir-i Geyln, İsmail Rm, Niyz-i Msr, rf-i Őirz, Sib-i Tebriz, Hfz-ı Őirz, Hrnu'r-ReŐd, Htem-i Ti, Clns, Efrsiyb, Behzd, Rüstem, NŐrevn, Hlg, Şaban-zde Hacı Mehemmed Ağa, Hkim Efendi, Tevfk Efendi, Hsn, Srr, Seyyid Şeyh Ahmed Kdir'nin oğlu Abdlkdir, Baş A'yn Şa'bn-zde İbrahim Ağa, Mehemmed Emn Srr Hall, Gz Baba (DervŐ Mustafa), Mehemmed Efendi, Seyyid Mehemmed b. İbrahim, Seyyid 'Atllh b. Őerf Mehemmed el-Kdir, 'Ayntb-zde Hacı Mehemmed, Seyyid Hall Efendi, Şeyh Ali el-Vhid, Kays, Leyl, III. Mustafa, Hekimoğlu Ali Paşa, Cengiz Han, Hmn, Eb Cehil, İbn-i Mlcem.

Dîvânçe'de Niyâzî-i Mısırî'nin *ed-Devretü'l-'Arşîyye fî-Ahkâmî'l-Ferşîyye* (*Devre-i 'Arşîyye*) adlı risâlesi ile İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtu'l-Mekkiyye* adlı eseri, isim olarak zikredilmektedir.

Nehrî'nin şiirlerinde geçen yer adları ise şu şekildedir: Aden, Akmescit, Bağdat, Bahçesaray, Bathâ, Belh, Dimeşk, Hicaz, Irak, İran, Kâhire, Ken'ân, Kerbelâ, Kılburun, Kırım, Kirman, Mısır, Nemçe, Rûm, San'â, Şam, Yemen.

Suyolcuzâde Nehrî Ahmed'in, *Dîvânçesi* dışında vahdet-i vücûda dair olduğu söylenen -nüshası henüz tespit edilememekle beraber- bir eserinin daha olduğu bilinmektedir. Bu makalemizde, söz konusu iki eserin dışında Nehrî'nin üçüncü bir eserinin daha olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Bu eser, Nehrî'nin Arapça kaleme aldığı bir tarih manzumesinde övgü dolu ifadelerle -adını belirtmeksizin- bahsettiği bir tefsir kitabıdır.

KAYNAKÇA

- Aktepe, M. Münir. "Hekimoğlu Ali Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 167. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. 3 Cilt. İstanbul: Matba'a-i Âmire, 1333.
- Erdem, Sadık. *Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâsı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Gedik, Nusret. *Türk Edebiyatında Manzum Devriyye*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî. *Fuzûlî Dîvânı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2005.
- Hüseyn Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ*. Haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2006.
- İpekten, Haluk - İsen, Mustafa - Toparlı, Recep - Okçu, Naci - Karabey, Turgut. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- İslamoğlu, Abdülmecit. *Vâhib Ümmî Dîvânî'nin Dinî ve Tasavvufî Tahlili*. Ankara: İlahiyât, 2013.
- İslamoğlu, Abdülmecit. "Suyolcu-zâde Nehrî Ahmed'in Türkçe Şiirleri". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-Karşılaştırmalı Dini Araştırmalar* 12/27 (Fall 2017): 195-253.
- Kaplan, Mehmet - Enginün, İnci - Emil, Birol. *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*. 5 Cilt. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.
- Kurnaz, Cemal - Çeltik, Halil. *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları, 2013.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Dîvânı-Tenkitle Basım*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i 'Osmanî*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1311.
- Oy, Aydın. *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şairler ve Yazarlar*. Tekirdağ: Tekirdağ Valiliği Yayınları, 1995.
- Seyyid Sırrı Ali. *Tuhfe-i Rûmî*. Haz. Mustafa S. Kaçalın. İstanbul: Âsitâne Yayınları, 1992.
- Suyolcuzâde Nehrî Ahmed. *Dîvânçe*. Türkçe Yazmalar, 235: 1b-40b. Vatikan Kütüphanesi. Biblioteca Apostolica Vaticana. "Manuscript - Vat. Turc. 235". Erişim: 22 Mart 2018. https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.turc.235
- Tatcı, Mustafa. *Burc-ı Belâda Bir Merd-i Hudâ-Niyâzî-i Mısırî*. İstanbul: H Yayınları, 2012.
- Tatcı, Mustafa. *Niyâzî-i Mısırî Halvetî-Dîvân-ı İlâhiyât*. İstanbul: H Yayınları, 2015.
- Tatcı, Mustafa. *Yûnus Emre Dîvânı-Tenkitle Metin*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2005.

466 | İslamoğlu, Abdölmecit. Formal and Contextual Features of Nahri Ağmad's ...

Tuman, Mehmet Nâil. *Tuğfe-i Nâilî*. Haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.

Ulusoy, Mehmed Şemseddîn. *Gölzâr-ı Mısrî*. 1-98. Mustafa Tatçı Özel Kütüphanesi.

Uzun, Mustafa. "Devriyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 251-253. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.